

De vorming van het beroepsbeeld

Een vervolgonderzoek onder ergotherapiestudenten

Ellen Domhof
Frits Simon

Lectoraat Professionalisering
van het Onderwijs

December 2020

Zuyd
Onderzoek

ZU
YD

Inhoudsopgave

1. Aanleiding en inleiding	3
1.1 Inleiding	3
1.2 Aanleiding vervolgonderzoek	4
2. Onderzoeksvraag en –opzet vervolgonderzoek	5
3. Resultaten.....	6
3.1 Beroepsbeeld.....	6
3.2 Invloed onderwijsleeromgeving	6
3.3 Vergelijking beide jaargangen	7
4. Conclusie	8
4.1 Welk beeld heeft de student na de eerste onderwijs module ontwikkeld over zijn toekomstige beroep?	8
4.2 Welke ervaringen in de leeromgeving zijn van invloed geweest op de ontwikkeling van het beroepsbeeld?.....	8
4.3 Verschillen de studenten in beide jaargangen qua beroepsbeeld en ervaringen in de onderwijsleeromgeving?	8
Verklaring	10
Aanbevelingen.....	11
Literatuur.....	12

1. Aanleiding en inleiding

1.1 Inleiding

In dit rapport wordt verslag gedaan van een onderzoek dat een vervolg is op het onderzoek “Vorming van het beroepsbeeld” (Domhof, 2017).

Het beeld dat de hbo-student heeft van het beroep waartoe hij/zij wordt opgeleid blijkt belangrijk voor zijn /haar studiesucces. Het opleidingsteam van de opleiding voor ergotherapie vroeg zich af welke invloed het vernieuwde curriculum, met meer aandacht voor generieke competenties en minder voor traditionele beroepstaken, heeft op de vorming van het (gewenste) beroepsbeeld van de beginnende student. Deze vraag was aanleiding voor een onderzoek, uitgevoerd in het studiejaar 2016/2017, onder bachelor ergotherapiestudenten van Zuyd Hogeschool. Dit eerste onderzoek, door middel van semigestructureerde interviews, werd gehouden onder twaalf eerstejaars studenten die aan het onderwijs van Module 1 hadden deelgenomen.

Dit onderzoek heeft in juni 2017 geresulteerd in een [adviesrapport](#) (Domhof, 2017). Eén van de conclusies uit dit eerste onderzoek is dat het beeld dat de participanten, na de eerste onderwijsmodule, gevormd hebben zo algemeen is dat het past bij vrijwel alle beroepen in zorg en welzijn. Het blijkt voor de eerstejaars studenten ergotherapie moeilijk om het specifieke van hun eigen beroep te beschrijven.

„Ik krijg weleens vragen, bijvoorbeeld van mijn opa en oma, over wat ik nou eigenlijk aan het doen ben. Dan weet ik niet zo goed hoe ik dat precies uit moet leggen [...] Niet heel veel mensen hebben een concreet beeld van wat er precies in de praktijk gebeurt”

Het gevormde beroepsbeeld is duidelijk beïnvloed door de onderwijsleeromgeving. Uit de veelheid aan genoemde ervaringen zijn uiteindelijk drie aspecten uit deze leeromgeving doorslaggevend geweest bij de vorming van het huidige beroepsbeeld. Deze aspecten zijn; het cliëntencontact, de praktijkopdrachten en het contact met docenten en gastdocenten.

Studenten ontwikkelden, gedurende de module, een ander beeld van de doelgroep van de ergotherapie. Contact met cliënten en hun omgeving tijdens de praktijkopdrachten en met simulanten tijdens de vaardighedentraining heeft in grote mate bijgedragen aan dit gewijzigde cliëntbeeld.

Het cliëntcontact en de inhoud van de praktijkopdrachten droeg daarnaast bij aan het bewustzijn van de generieke competenties die van de ergotherapeut gevraagd worden. Veel genoemd werden communicatie, creatief en innovatief vermogen en begeleiden.

Gesprekken met docenten droegen bij aan verbreding van het gevormde beroepsbeeld.

“Hij heeft ons geleerd heel breed te kijken naar iemand of een groep mensen. Echt van alle kanten. Dan zegt hij dingen en dan denk ik: ja, zo kun je dat ook bekijken”

Na het verschijnen van het adviesrapport zijn de conclusies en aanbevelingen gepresenteerd aan het team van de opleiding ergotherapie en in het bijzonder aan de docenten die betrokken zijn bij de eerste onderwijsmodule. Geconstateerd werd dat aan eerstejaarsstudenten ergotherapie een ander dan bedoeld beroepsbeeld werd overgedragen, studenten waren niet in staat het eigen beroepsspecialisme te beschrijven. Het ontwikkelde cliëntbeeld komt wel overeen met de verwachtingen van het team.

Voor de betrokken docenten is duidelijk dat meer focus op het ergotherapeutisch specialisme gewenst is.

1.2 Aanleiding vervolgonderzoek

De conclusies uit bovengenoemd onderzoek waren aanleiding voor een vervolg van het onderzoek en dat vervolgonderzoek heeft tijdens het studiejaar 2017/2018 plaatsgevonden.

Doel van het vervolgonderzoek is te onderzoeken of dezelfde resultaten worden gevonden als in het eerste onderzoek, of er wijzigingen zijn in het, door de studenten, gevormde beroepsbeeld en of dit mogelijk verklaard kan worden door veranderingen in de onderwijsleeromgeving ten opzichte van het jaar ervoor. Op basis van deze verkregen kennis worden zo nodig nieuwe adviezen geformuleerd, of worden de adviezen uit het adviesrapport aangescherpt voor de verdere vormgeving van het onderwijs gericht op versterking van het beroepsbeeld van de studenten.

2. Onderzoeksvraag en –opzet vervolgonderzoek

De vraagstelling was gelijk aan dat van het eerste onderzoek maar er is een derde deelvraag aan toegevoegd.

Deze vraagstelling: “Wat draagt de onderwijsleeromgeving bij aan de ontwikkeling van het door de opleiding gewenste beroepsbeeld van de bachelor ergotherapie student?” is onderzocht door de volgende deelvragen te beantwoorden:

1. Welk beeld heeft de student na de eerste onderwijsmodule ontwikkeld over zijn toekomstige beroep?
2. Welke ervaringen in de onderwijsleeromgeving zijn van invloed geweest op de ontwikkeling van het beroepsbeeld van de studenten?
3. Verschillen de studenten in beide jaargangen qua beroepsbeeld en ervaringen in de onderwijsleeromgeving?

Het vervolgonderzoek is uitgevoerd volgens dezelfde onderzoeksopzet en bij een vergelijkbare groep participanten, namelijk eerstejaars ergotherapiestudenten. Evenals in het eerste onderzoek, heeft het vervolgonderzoek plaatsgevonden na afronding van Module 1 in het eerste opleidingsjaar.

In dit vervolgonderzoek zijn tien studenten bevraagd. Er zijn semigestructureerde interviews gehouden waarbij dezelfde interviewleidraad is gehanteerd als in het eerste onderzoek. Deze tien interviews zijn gehouden door de onderzoeker van het eerste onderzoek en een collega-onderzoeker van het lectoraat.

Alle interviews zijn opgenomen en letterlijk getranscribeerd. Deelvraag 1 is open en inductief gecodeerd, deelvraag 2 deductief gebruikmakend van vooraf bepaalde topics. Om de betrouwbaarheid te vergroten is tijdens het analyseproces diverse malen gebruik gemaakt van peer-debriefing. Een aantal tekstfragmenten zijn ook door een collega-onderzoeker van het lectoraat gecodeerd, onderling vergeleken en bediscussieerd. Ook het samenvoegen van de codes tot categorieën vond plaats in onderlinge discussie.

In de analyse van de interviewgegevens in dit vervolgonderzoek is ten eerste gestreefd naar het beantwoorden van de eerste twee deelvragen.

De uitbreiding in dit vervolgonderzoek bestaat daaruit dat de docenten, die de onderwijsleeromgeving hebben vorm gegeven, op de hoogte waren van de resultaten van het eerste onderzoek. Ook de derde deelvraag is een uitbreiding op het eerste onderzoek.

De gegevens uit het vervolgonderzoek zijn vergeleken met de bevindingen van het onderzoek dat een jaar eerder had plaatsgevonden. Het vergelijken van de gevormde beroepsbeelden en onderwijservaringen met de beelden en ervaringen van het jaar ervoor biedt de mogelijkheid om vast te stellen of de resultaten uit beide onderzoeken vergelijkbaar zijn, of er veranderingen zijn waar te nemen en of de onderwijsleeromgeving hier mogelijk een rol in speelt.

3. Resultaten

De resultaten worden per deelvraag beschreven.

3.1 Beroepsbeeld

De participanten schetsen ergotherapie vooral als een beroep dat actief is in een breed spectrum van werkplekken met diverse doel- en diagnosegroepen van diverse leeftijden. Ergotherapeuten werken, aldus de participanten, met cliënten die vragen hebben op het gebied van wonen, werken, vrije tijd en school.

“dat je op heel veel plekken kunt werken,[...], zoveel dat had ik van tevoren niet echt van het beroep gedacht. Dat is van de ene kant wel fijn. Als je je op de ene plek niet zo heel goed thuis voelt...”

De vragen komen voort uit beperkingen die cliënten ondervinden, door bijvoorbeeld een ziekte, waardoor ze niet zelfstandig kunnen handelen.

De participanten hebben ingezien dat de taken van de ergotherapeuten meer inhouden dan het adviseren over hulpmiddelen. Taken die meerdere malen genoemd worden zijn taken gericht op gedragsverandering en het verbeteren van de kwaliteit van leven, preventie, ondersteuning bieden bij sociale vragen, observeren en samen met de cliënt oplossingen bedenken.

Om bovenstaande taken uit te kunnen voeren moet de ergotherapeut volgens de participanten in staat zijn om gesprekken te kunnen voeren, hij moet goed kunnen luisteren, open staan voor meerdere ideeën, leergierig zijn, nieuwsgierig zijn naar nieuwe ontwikkelingen en kunnen denken in oplossingen.

“Het is gewoon heel veel praten, want zonder praten kun je ook niet met de cliënt tot een oplossing komen zeg maar. Want dan weet je ook niet wat aan de hand is. Dus je kan niet vanuit jezelf oplossingen gaan bedenken”

Het beeld van de cliënt, waar de ergotherapeut mee in aanraking komt, verschuift van de hulpbehoevende cliënt naar een cliënt die voor vol moet worden aangezien.

3.2 Invloed onderwijsleeromgeving

In de eerste onderwijsmodule hebben de participanten diverse ervaringen binnen en buiten de opleiding opgedaan. De praktijkgerichte onderdelen dragen volgens hen het meest bij aan het beroepsbeeld. Vooral de praktijkopdracht met de cliënt wordt hierin bepalend gevonden, naast het contact met gastdocenten en simulanten.

“want uiteindelijk met de cliëntgerichte opdracht krijg je ook een goed beeld van het beroep”

De docenten hielpen bij de beeldvorming door hun voorbeelden uit de beroepspraktijk.

Naast het praktijkonderwijs is het hoorcollege over sociologie voor een aantal participanten bepalend geweest als het gaat om de beeldvorming met betrekking tot sociologische vraagstukken die deel van het beroep uitmaken.

“Ik denk ook op de manier hoe ze het college geven, want ze doen het wel op een rustige, leuke en fijne manier overbrengen,[...] bijvoorbeeld de sociale ladder, dat je denkt van oké, heel simpel vorm gegeven, maar het blijft wel hangen”.

Ook de wijze van toetsing, en dan met name het performance assessment (PA), draagt bij aan de vorming van het beroepsbeeld.

“ ook het PA, dan kreeg je echt het beeld van dit ga je eigenlijk ook doen met een cliënt”.

Daarnaast bleek dat het merendeel van de participanten voor de start van de opleiding al een dag had meegekeken in de praktijk, ze beschrijven concrete voorbeelden van cliënten en therapeutische interventies.

“ik heb meegelopen met de ergotherapeut in het ziekenhuis, voor deze opleiding. Om een beeld te krijgen van het beroep.[...] ik had niet dat beeld wat ik nu heb. Als ik nog een keer zou meelopen, zou ik op andere dingen letten”.

3.3 Vergelijking beide jaargangen

In beide jaargangen schetsen de geïnterviewde studenten dezelfde beelden als het gaat over de breedheid van het beroep en het beeld dat zij hebben ontwikkeld over de cliënt.

De geïnterviewde studenten in het eerste onderzoek gebruiken meer woorden als toekomst, innovatie, creativiteit, samenwerken en ondernemendheid ten opzichte van de studenten die een jaar later aan het vervolgonderzoek deelnamen. Dit geldt ook voor begrippen als participeren, handelen, begeleiden en de ergotherapeut van de toekomst.

Taken van de ergotherapeut die wel in het vervolgonderzoek genoemd worden en niet in het eerste onderzoek aan bod komen zijn taken gericht op gedragsverandering, het verbeteren van de kwaliteit van leven, preventie en ondersteuning bieden bij sociale vragen. Daarnaast benoemen de studenten uit het vervolgonderzoek meer voorbeelden van ergotherapeutische werkzaamheden uit de praktijk in vergelijking met de studenten uit het eerste onderzoek.

Voor studenten uit beide jaargangen bleek met name contact met ervaringsdeskundigen, (gast)docenten en de praktijkopdrachten bij te dragen aan een reëler beeld van het toekomstige beroep. Het hoorcollege over innovaties in de zorg maakte indruk bij de eerste onderzoeksgroep, bij de tweede onderzoeksgroep was dit het college over sociologie.

4. Conclusie

Op deze plaats worden de antwoorden op de drie deelvragen geformuleerd.

4.1 Welk beeld heeft de student na de eerste onderwijs module ontwikkeld over zijn toekomstige beroep?

Samenvattend wordt het volgende beeld geschetst: Ergotherapeuten zijn werkzaam op diverse werkplekken en werken met cliënten uit diverse doelgroepen. De cliënten hebben vragen op het gebied van wonen, werken, vrije tijd en school. Deze vragen komen voort uit beperkingen die cliënten ondervinden waardoor ze niet zelfstandig kunnen handelen. Taken van de ergotherapeut zijn het bedenken van oplossingen, samen met de cliënt, en het ondersteunen bij gedragsverandering en sociale vragen. Taken kunnen gericht zijn op preventie en op het verbeteren van de kwaliteit van leven. Dit vraagt naast communicatieve vaardigheden van de ergotherapeut dat hij open staat voor meerdere ideeën, leergierig en nieuwsgierig is naar nieuwe ontwikkelingen en kan denken in oplossingen.

4.2 Welke ervaringen in de leeromgeving zijn van invloed geweest op de ontwikkeling van het beroepsbeeld?

De praktijkgerichte onderdelen dragen het meest bij aan het beroepsbeeld, het contact met de cliënt wordt hierin bepalend gevonden. Contact met docenten, en met name de colleges over sociologie, hebben een grote rol gespeeld bij de beeldvorming. Voorbeelden van het ergotherapeutisch beroepsspecialisme worden vooral genoemd door participanten die voor de start van de opleiding in de daadwerkelijke praktijk hebben meegelopen.

4.3 Verschillen de studenten in beide jaargangen qua beroepsbeeld en ervaringen in de onderwijsleeromgeving?

De resultaten van beide onderzoeken laten zowel overeenkomsten als verschillen zien in de beelden en ervaringen van de participanten.

Een opvallend verschil is dat de termen, genoemd door de participanten uit het eerste onderzoek, vooral horen bij de generieke competenties gericht op het beroep van de toekomst en zeer aanwezig zijn in het herziene curriculum. Dit betreft termen als innovatie, samenwerken en ondernemendheid. De participanten uit het vervolgonderzoek benoemen dit nauwelijks. Zij beschrijven meer de, zogenaamde, traditionele beroepstaken en daarnaast taken gericht op ondersteuning van gedragsverandering en sociale vraagstukken. Zij concretiseren dit met voorbeelden die ze in de praktijk gezien hebben en van de docenten hebben gehoord. Ze hebben minder moeite met het beschrijven van het ergotherapeutisch specialisme, de focus ligt op de ergotherapeut van nu, de ergotherapeut van de toekomst wordt door hen minder genoemd.

Over de invloed van de leeromgeving valt verder op, in vergelijking met de resultaten uit het eerste onderzoek, dat de invloed van docenten anders wordt benoemd. Dit geldt bijvoorbeeld voor een bepalend hoorcollege over innoveren dat het eerste jaar prominent in alle interviews genoemd werd, terwijl in de interviews in het vervolgonderzoek dit niet aan de orde komt. Daarentegen is het hoorcollege over sociologie bepalend geweest voor een aantal participanten in het vervolgonderzoek. Over beide colleges werd gezegd dat de vorm van het college, zoals de vele filmpjes en de docent hen was bij gebleven.

Over de docenten van de praktijkopdracht en over de vaardigheden werd door de participanten in het vervolgonderzoek genoemd dat hun voorbeelden van de beroepspraktijk hielpen in het concretiseren van de beeldvorming, dit in tegenstelling tot het eerste onderzoek waarin werd genoemd dat docenten hielpen bij het verbreden van het beroepsbeeld.

Verder valt op dat, veel meer dan in het eerste onderzoek, de geïnterviewde studenten in het vervolgonderzoek al voor de start van de opleiding in de praktijk hadden meegekeken.

Verklaring

Bovenstaande conclusies zijn besproken met de betrokken docenten, waarbij is gezocht naar verklaringen.

De conclusies zijn verrassend omdat in de eerste onderwijsmodule geen grote aanpassingen hebben plaatsgevonden. De adviezen uit het adviesrapport waren nog niet meegenomen in de opzet. De ervaringsdeskundigen en ergotherapeuten die hebben meegewerkt waren dezelfde als het jaar ervoor. Ook in de doelen, werkvormen en opdrachten was weinig tot niets aangepast. Het college over sociologie is door een andere docent gegeven, de overige docenten waren dezelfde als het jaar ervoor.

Een mogelijke verklaring voor het verschil tussen beide jaren is dat de onderzoeksresultaten van het eerste onderzoek hebben bijgedragen aan een groter bewustzijn van het belang van concrete beroepsbeeldvorming. Mede daardoor zijn mogelijk kleine, bewust of onbewuste, veranderingen door docenten in het onderwijs aangebracht.

Een andere verklaring is dat in het eerste jaar van het vernieuwde curriculum de docenten meer aandacht hadden voor de toekomstgerichte beroepscompetenties die een belangrijk onderdeel van het herziene curriculum zijn. Het verhelderen van deze competenties met nieuwe praktijkvoorbeelden bleek echter lastig. In het daarop volgende jaar hebben de docenten wellicht meer, voor hen bekende, authentieke praktijkvoorbeelden gebruikt.

Aanbevelingen

Het belang van een zo concreet mogelijk beroepsbeeld voor startende studenten is groot. De onderwijsleeromgeving draagt hier voor een belangrijk deel aan bij.

Aanbevolen wordt om studenten daadwerkelijk te laten meelopen in de praktijk voor het leren kennen van het ergotherapeutisch specialisme, zowel voor als tijdens de opleiding.

Daarnaast wordt aanbevolen de rol van de docent bij de vorming van het beroepsbeeld expliciet aandacht te geven. De visie van de opleiding over het beroep en het beroep van de toekomst dient te worden besproken en van voorbeelden voorzien. Het wordt aanbevolen dit een met regelmaat terugkerend gespreksonderwerp tussen docenten onderling, docent en het werkveld én docent en student te laten zijn.

De laatste aanbeveling betreft de gehanteerde onderzoeksmethode, te weten semigestructureerde interviews. Deze bleek zeer geschikt om de vraagstelling te beantwoorden. De opleiding heeft zicht gekregen op de ontstane beroepsbeelden en verschillende factoren die erop van invloed zijn. Het gebruik van interviews om zicht te krijgen op het beroepsbeeld wordt daarom aanbevolen als onderzoeksmethode voor opleidingen die zicht willen krijgen op het beroepsbeeld van hun studenten.

Literatuur

Domhof, E. (2017). [Vorming van het beroepsbeeld](#). Adviesrapport over de invloed van de onderwijsleeromgeving op de vorming van het beroepsbeeld door de bachelor ergotherapiestudent tijdens de eerste onderwijsmodule. Master thesis. Eindhoven: Fontys.